

STUDIJA SLUČAJA

EKO-ETNO MUZEJ „ŠLOS“ U GOLUBINCIMA, OPŠTINA STARA PAZOVA

PROJEKAT OBNOVE KULTURNOG NASLEĐA ZA NOVU FUNKCIJU I ODRŽIVI RAZVOJ

J. Sečanski, etnolog

CILJ PROJEKTA:

Da se organizuje i promoviše održivi razvoj života sela, kroz institucije Ekomuzeja. Originalni concept Ekomuzeja su razvili Henri Riviere i Hugues de Varine 1971. godine u Francuskoj. Ekomuzeji su specijalni tip muzeja, fokusirani na identitet mesta i regije, bazirani na lokalnoj participaciji sa željom, da pruži pomoć u razvoju zajednice (De Varine 2005). Uloga Ekomuzeja nije klasična, za njegov rad ne postoji propisano pravilo, koje propisuje njegovu funkciju, ona je rezultat sposobnosti procene profesionalaca, kako pronaći odgovor izazovima novog vremena za život sela u 21. veku. Potrebe se razlikuju od zajednice do zajednice, baš kao i ljudi, koji su život i kulturu zajednice oblikovali. Ekomuzeji u Italiji se razlikuju od Ekomuzeja u Francuske, kao i Ekomuzeja u drugim delovima Evrope, Japana, Južne Amerike, itd (A. Vignati 2009 Milan). „Italijanski Ekomuzeji su tematski, zajednica i njeno nasleđe imaju novu viziju o njihovom identitetu. Lokalna zajednica može koristiti Ekomuzej kao „participativni proces“ za lokalni razvoj, za valorizaciju lokalnog resursa, lokalnu hranu, prirodu itd. Cilj je da se prenesu legat istorije, naroda, mesta, umetnosti i znanja, da se rekonstruišu, ekonomski i kulturološki uticaji, okoline. Posebna pažnja se posvećuje razvoju životnog i radnog iskustva, tradicionalnih načina korišćenja prirodnih resursa.“

Ako se resurs zajednice, a to je nasleđeno znanje i energija koju nose njeni stanovnici ne stimuliše, taj najveći društveni kapital se gubi. Na žalost, to je danas vidimo svuda po našim selima Srbije. Nestaju i nekada bogata sela Vojvodine, gde se nalazi najplodnija zemlja Evrope. Nestala je stara obrada zemlje, staro tržište i ekonomija, tradicijska nekada funkcionalna kultura, preselila se u pozorište i manifestacije, kao uspomene pamćenja na nekadašnji život sela. Te uspomene su važne, one su naše nematerijalno-duhovno kulturno nasleđe, od kolikog su značaja, govori UNESK-ova deklaracija o zaštiti duhovnog nasleđa. „Nematerijalno kulturno nasleđe je kod najvećeg braja zemalja, naroda i grupa, uticalo na formiranje njihovog kulturnog i nacionalnog identiteta, a sama priroda nematerijalnog - duhovnog nasleđa je krhka, uticajem globalizacije rapidno nestaje. Već su nestali mnogi jezici malih naroda i kultura, zato je potrebno da svaka zemlja zaštiti svoje nasleđe“.

Istorijski, vojvođanska sela razvijala su se pod utijem Evropskog sela nekada, ali mi danas, ne pratimo Evropski razvoj. Evropljani su svesni značaja održivosti života sela za civilizaciju, zato ozbiljno brinu o održivosti svojih sela, kako ekonomskoj tako i kulturnoj, a kultura je energija koja utiče na razvoj čoveka i svake ljudske zajednice.

Ekomuzeji su nastali kao podrška održivosti zajednice, oni joj pomažu da sačuva pamćenje i znanje prošlosti, organizuje učenje novih veština i znanja za budućnost. Ekomuzeji u svetu postoje već 40 godina, kao odgovor procesu globalizacije, nikli su od profesionalaca koji su videli izazove nove globalne istorije savremenog društva.

Funkcija Ekomuzeja je multidisciplinarna, da stimuliše i promoviše baštinu kulturnog nasleđa lokalne zajednice, da probudi osećanje ponosa za svoje mesto i regiju, povezuje prošlost sa sadašnjosti, slavi mesto sada, pomaže identitetu zajednice i njenoj regeneraciji.

Promociju i ekonomsku dobit, lokalna zajednica dobija i kroz dobro osmišljeni kulturni turizam. Zajednica prepoznaje vrednosti nematerijalnog nasleđa, konzervira i interpretira svoje nasleđe. To je demokratska vizija i pretstavlja centralnu filosofiju Ekomuzeja u svetu.

Projekt, Eko-Etno muzej Šlos, uvažava potrebe i probleme savremenog društva, zato je akcenat stavljen na održivost, kroz kulturno i prirodno nasleđe, njegovo istorijsko pamćenje života kulturnih različitosti. Izgled njiva, polja, sve je svojim radom i znanjem, uobličio čovek, stvarajući svoju ambijentalnu celinu, mesta u kojem živi.

Ovim se projektom želi pružiti mogućnost novoj generaciji da u svojoj lokalnoj zajednici dobije sačuvano znanje i veštine prošlosti, kao i nova znanja, neophodna za savremen život u 21. veku, kreirajući nove forme kvaliteta života sela, da valorizuju i redefinišu značaj života u ekološki zdravoj sredini.

Centralno pitanje Ekomuzeja je održivi razvoj, kroz uvećanje vrednosti kapitala seoske zajednice, umesto gubljenja vrednosti koju danas vidimo po našim mestima.

Kulturom sela bave se mnogi profesionalci iz Etnografskog muzeja u Beogradu, Novom Sadu, Etnografskom Institutu kao i mnoge druge naučne institucije. Njihov interes i rad je isključivo naučni. A selu u ovom tranzicionom periodu neophodna je i praktična profesionalna podrška za društveni razvoj. Praksa i praktičnost su osnova i temelj učenja u tradicijskoj kulturi. Ekomuzej kao alternativa klasičnom muzeju pruža tu mogućnost, da kroz kontinuiranu neformalnu obuku, stiču nova znanja, što predstavlja veliki doprinos jačanju društvenog kapitala.

Izazovi globalizacije su veliki, ona briše postojeće granice uspostavljajući nove standarde za sve narode. Standarde treba videti kao sredstvo za emancipaciju, ali, oni nebi smeli dovesti do nestajanja naših kulturnih različitosti. Istorija čoveka ne poznaje uniformisnu kulturu na našoj planeti, kulturne različitosti su garant, opstanku života naše planete. Različite kulture treba upoznati i znati ih vrednovati.

Mali narodi i kulture kao što su naše, u globalnoj konkurenciji korporativnog kapitala, svoju različitost mogu sačuvati tako što će aktivno i kreativno graditi nove forme na temelju znanja i pamćenja svoje kulturne prošlosti, da na evolutivan i kreativan način, svojoj kulturnoj različitosti obezbede kontinuitet i život u globalnom selu. To jeste naša obaveza i zadatak, da kao ljudska bića svoj kulturni identitet sačuvamo, i prenesemo novim generacijama kao doprinos bogatstvu čovekove kreativnosti. U tom cilju i duhu, doneta je i UNESCO–va deklaracija za zaštitu kulturnog nasleđa u svetlu globalizacije.

Zato je demokratizacija i decentralizacija u kulturi kod nas neophodna, kako bi svi građani, poreski obveznici, dobili jednake šanse za ravnomeran razvoj. Ekomuzeji pomažu selu da tu mogućnost ostvare, zato se institucija Ekomuzeja mora, adekvatno i zakonski regulisati, kao što je praksa i u svetu. U pitanju je polovina stanovništva Srbije - poreskih obveznika, koji žive u selu. Državna administracija njihove tranzicione probleme, ne može više ignorisati. Vizija Eko-Etno muzeja Šlos, da bude multidisciplinarni Ekomuzej društvenog i ekonomskog razvoja, refleksija života različitosti u zajednici, Inkluzivni centar celoživotne edukacije.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ GOLUBINACA:

Geografski položaj ovog sela ima veliki značaj za njegov razvoj, kako u prošlosti tako i za budućnost. Ovo vojvođansko selo, smešteno na padinama Fruške Gore ruzmarinskog Srema, između dva najveća grada, Novog Sada i Beograda, povezano je autoputem Bograd - Novi Sad i Beograd - Zagreb kao i železnicom. Putevi su uvek bili značajni za razvoj i povezivanje naroda različitih kultura.

KRATAK ISTORIJSKI GOLUBINACA:

Prvi pisani podaci o Golubincima nalaze se tek 1566. godine iz turskog perioda. Oni govore o selu ukopanom u zemlju - zemunice. Prve kuće su pravljene pored rimskog puta, koji vodi od starog carskog grada Sirmijuma, u kojem se nalazila i carska palata, do Zemuna. U blizini sela Golubinci nalaze se ostatci rimskog grada Basijane.

Kada je 1718. godine potpisan mir između Turske i Austrije, Srem i Golubinci 1756. godine bili su deo vojne granice. U Golubinci je tada bila smeštena Slavonsko-sremska husarska regimenta. Za svoje potrebe oni grade objekte u graničarskom stilu, tako je 1767. godine sagrađen Šlos (zamak). U njemu je posle sloma Prvog Spuskog ustanka 1813. boravio Vožd Karadorđe.

Marija Terezija, počinje velike refome, tada je počela evropeizacija Vojvodine. Godine 1770. sagrađena je i upravna zgrada i danas mesna zajednica. I ovaj objekat pripada graničarskoj arhitekturi. U tom periodu selo je uobličeno i dobilo urbani izgled u obliku „krsta“ - sa centra sela ulazi se u četiri duge ulice.

U centru je 1788. godine izgrađena Pravoslavna crkva u stilu Srpskog baroka. U njoj je vredan ikonostas pod zaštitom, rad najboljih ikonopisaca Vojvodine toga vremena, Bačevića. Mala crkva „Vodica“ sagrađena 1889. godine na nekadašnjim ledinama. Verovalo se da je tu izvir lekovite vode, koju su žitelji sela i putnici prolaznici, koristili za isceljenje. I danas se na „ukazane“ dane, ovde održava liturgija.

Katolička crkva je u neposrednoj blizini Šlosa. Izgrađena je 1885. godine. U njoj su vredne orgulje, donete 1900. godine iz zemunske župske Crkve. Pravljeni su u Beču u 18. veku i nalaze se na spisku Vojvođanskih orgulja. U crkvi je vitraž svetitelja, rad peštanskih majstora. On čini ukras i lepotu ove crkve. Tu se povremeno održavaju koncerti kamerne muzike.

Zgrada „male“ škole sagrađene 1770. godine takođe je deo ambijeta centra sela. Biblioteka sela ima 2,5 knjige po stanovniku, a u Golubinci se nekada negovao kult čitaonice.

Vrednujući značaj obrazovanja, sopstvenim novcem i radom selo 1880. godine gradi novu veću zgradu škole sa 800 m², jedna od pet najboljih građevina toga doba Vojvodine. Krajnje devastirana, porušena je 2012. godine, a sagrađena nova 1992. godine.

Zgrada železničke stanice, građena u neo baroku, izgrađena je 1883. godine, kada je železnička pruga puštena u saobraćaj.

Nekadašnja „Sokolana“, zgrada „Sokolskog doma“, sagrađena 1939. godine, a posle rata tu je bio DTV „Partizan“ u Golubincima. Simbol jednog vremena, srušena je 2009. godine.

Svi ovi objekti čine ambijentalnu celinu prošlih vremena. To pruža sliku nekadašnjeg razvoja lokalnog identiteta. On govori o nama, našoj evoluciji života, o lokalnoj i regionalnoj kulturnoj istoriji naroda povezanih kulturnim nasleđem svoje zajednice.

Razvoj zemljoradnje u 19. veku razvio je bogatu paorsku kulturu Vojvodine. Tada je došlo do viška proizvoda, za njih su pravljene posebni objekti, kotobanje i ambari. To je vreme kada se razvijaju i novi zanati narodnog graditeljstva. Golubinci su imali svoje poznate zanatlije narodnog graditeljstva. Oni su gradili i rezbarili kotobanje, koje su bile ponos i statusni simbol paorske culture. Poznati majstori, graditelji kotobanja, bili su iz porodice Dešića.

Dve od tih kotobanja su pod zaštitom u kategoriji od izuzetnog značaja. Na žalost, kranje devastirane. Ne smemo ih izgubiti, one su preteča današnjih silosa, pokazatelj evolucije života sela.

Na žalost, vreme je bilo brže nego rad naših institucija zaduženih za brigu o kulturnom nasleđu od nacionalnog značaja. Da li će novi zakon koji je u pripremi, moći da promeni sadašnje jadno stanje naše kulturne baštine? Iskustvo nam pokazuje, da se teško bilo šta može promeniti, ako se ne napravi decentralizacija i reforma rada Zavoda za zaštitu spomenika culture. Njihov rad je u raskoraku sa vremenom i potrebama savremenog čoveka danas. Građani su vlasnici, nosioci i čuvari svog lokalnog kolektivnog identiteta. Zavodi zaštite su institucije - servis stručnjaka, kojima je Država Srbija dala zadatak da brinu o kulturnom nasleđu. To nasleđe govori o nama, ko smo, kako smo se razvijali, kuda idemo i šta smo ostavili novim generacijama. Da pamte i dalje razvijaju, da pokažu snagu duha identiteta naroda kojem pripadaju.

METODOLOGIJA RAZVOJA PROJEKTA:

1. Udruženje građana „ŠLOS“ u Golubincima pokrenulo je 2002. godine inicijativu za revitalizaciju sela, kroz obnovu spomenika kulture za novu funkciju.

U tu svrhu je 2003. godine anketirano 530 domaćinstava, i obrađeno 18.000 odgovora.

Selo ima 5500 stanovnika, multietničkog sastava.

Izbeglica iz poslednjeg rata 32%,

Zemljoradnjom se danas bavi 25%,

Nezaposlenih 20%,

Sa završenom srednjom školom 30%,

Sa visokim obrazovanjem 2,7%,

Sa višom školom 3,5%,

Znanje tradicijskih veština ima 30%,

Površna kuće-objekta od 100-300 m² 42%,

Grejanje u kućama na gas 50%,

Sanitarne uređaje ima 88%,

Turizmom bi se bavilo 55%.

2. Osnivanje časopisa za lokalno kulturno nasleđe „ŠLOS“ 2003. godine, za podizanje svesti, samopoštovanje, negovanje kulture pamćenja vremena, da pokaže vezu sa životom danas. Taj generacijski most je, značajan za razumevanje evolucije života.

3. Prenosenje znanja na mladu generaciju iz stare umetnosti veštine veza, da se ne izgubi.

4. Briga za živonu sredinu, kroz vraćanje duda, bagrema i drugog drveća. Na bivšoj deponiji, zasađena je mala šuma selu, u saradnji sa Šumarskim Fakultetom u Beogradu.

5. Pilot projekt usmene porodične istorije, kultura pamćenja života sela.

6. Radionice veza sa đacima osnovne škole u Golubincima.

ŠTA PROJEKAT NUDI?

Obnovu spomenika kulture za novu funkciju i novi kvalitet života. Da se redefiniše i valorizuje značaj života sela u ekološki zdravoj sredini. Da u saradnji sa relevantnim državnim institucijama formira prvi Eko-etno muzej ŠLOS, celoživotnu edukaciju za 21. vek. Radi ostvarenje tog cilja, neophodna je partnerska saradnja državnih institucija i građana. U tom cilju potpisan je dokument o razumevanju sa lokalnom samoupravom, Opštinom Stara Pazova, Pokrajinskim Sekretarijatom za kulturu i obrazovanje, Ministarstvom za kulturu, i Zavodom za zaštitu spomenika Sremska Mitrovica.

KAKO PROCES NAPREDUJE?

Teško i mukotrпно. Međutim, upornost nekada urodi plodom, tako i naša upornost počinje da daje određene rezultate. Na žalost, realizacija obnove spomenika kulture ide sporo.

Ali, ovo jeste primer dobre prakse razvoja lokalne zajednice. Za to postoji bezbroj primera u svetu. Verujući u novu budućnost života sela, 2006. godine osnovan je prvi Fond građana za brigu o lokalnom kulturnom nasleđu, „Eko-etno muzej Šlos u Golubincima“.